

шість з них мають негативну дію, зокрема ринок праці, дохід, розвиток у дитячому та підлітковому віці, освіта, медичне обслуговування. Не має занадто негативного впливу на здоров'я корупція та криміногенна ситуація, які мають низькі показники по області та продовольча безпека і житлові умови, показники яких в області відповідають середньо українським.

Література

1. Відповіді на питання з реформування медичного обслуговування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/reform_answers.html
2. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2013 році: Статистичний бюлетень. [Текст]. – К.: ДССУ, 2014. – 92 с.
3. Кравченко В. І., Ткачук Л. А., Турчин В. І. та ін. Споживання йодованих продуктів та стан йодної забезпеченості населення України [Текст] // Доповіді національної академії наук України. – 2005. – №10. – С. 188-194.
4. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області за 2012: Довідник [Текст] // Гол. ред. М. М. Бортняк. – Тернопіль: Інформаційно-аналітичний центр медичної статистики, 2012. – 127 с.
5. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області за 2013 рік: Довідник [Текст] // Гол. ред. Р. Я. Мостовий. – Тернопіль: Інформаційно-аналітичний центр медичної статистики, 2013. – 127 с.
6. Прохоров Б. Б. Состояние здоровья населения России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rus-stat.ru/stat/9941998_5.pdf.
7. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2013 року): Статистичний бюлетень [Текст] // Відпов. за випуск Дахим О. Я. – Тернопіль: ГУС Тернопільської області, 2014. – 34 с.
8. Томилин С. А. Демография и социальная гигиена [Текст] / С. А. Томилин – М.: Статистика, 1973. – 269 с.
9. Шушпанов Д. Г. Здоров'я населення регіону в умовах реформування системи охорони здоров'я // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. Науковий журнал. – Тернопіль: Економічна думка: ТНЕУ, 2013. – Вип. 18. – С. 146-155.
10. Reproductive health [Electronic resource]. – Access mode: http://www.who.int/topics/reproductive_health/en/
11. Country comparison: death rate [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2066rank.html>.

УДК 338.465

Роман Ціщук

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ СОЦІАЛЬНИМИ БЛАГАМИ ТА ПОСЛУГАМИ

Охарактеризовано сутність та роль соціальних благ та послуг у забезпеченні життєдіяльності домогосподарств України. Визначено основні індикатори, які відображають рівень забезпечення населення соціальними благами та послугами. Проаналізовано тенденції динаміки та регіональні особливості їх доступності домогосподарствам. Виявлено проблеми в цій сфері, на сучасному етапі. Запропоновано заходи, які сприятимуть розвитку соціальної інфраструктури.

The essence and role of public welfares and services in providing vital activity of households in Ukraine are characterized. The main indicators which depict the level of providing the population with public welfares and services are defined. Trends of their dynamics and regional peculiarities of accessibility of households are analyzed. The present-day problems in this sphere are pointed out. The measures which can promote the development of the social infrastructure are suggested.

Ключові слова: домогосподарства, соціальні блага та послуги, соціальна інфраструктура, соціалізація, об'єкт соціальної сфери, соціально-економічний розвиток, державний сектор, інституційне середовище.

Key words: households, public welfares and services, social infrastructure, socialization, object of social sphere, social and economic development, state sector, institutional surrounding.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Формування ринкових відносин та значні економічні перетворення в Україні привели до суттєвих змін у характері взаємодії між суб'єктами господарювання, висунули нові вимоги до ролі держави у забезпеченні кількісних та якісних зрушень у виробництві, обміні та споживанні, вплинули на економічну поведінку домогосподарств, істотно змінивши соціально-економічні засади їх функціонування. Трансформаційні зміни у механізмі фінансування соціальних благ та послуг спричинили дезорганізацію процесу їх виробництва, зниження рівня довіри домогосподарств до держави як виразника соціальних інтересів, викликали гостру необхідність адаптації населення до динамічних змін, викликаних реформуванням існуючої структури інституційного середовища.

Необхідність дослідження проблем виробництва та надання соціальних благ та послуг обумовлена їх особливістю, яка пов'язана із їх значним впливом на життєдіяльність та якісні параметри розвитку домогосподарств. Задоволення попиту на соціальні блага та послуги сприяє покращенню соціального середовища побуту домогосподарств, мотивує їх до поживлення економічної діяльності та дає змогу повною мірою розкривати свій економічний потенціал.

У зв'язку із цим актуалізується питання наукового обґрунтування модернізації державного сектору, становлення приватної власності, проведення соціально-економічних реформ з метою забезпечення виробництва соціальних благ та послуг, покращення якості їх надання домогосподарствам України.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Поняття соціальних благ і процес їх продукування досить широко розкриті у працях таких відомих зарубіжних економістів як: Ш. Бланкарт, М. Блауг, Е. Ліндаль, М. Олсон, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Л. Якобсон та ін. Серед вітчизняних науковців, які займалися даною проблематикою, – О. Амоша, А. Ахметова, Т. Гоголь, Н. Гончарова, О. Длугопольский, П. Єщенко, О. Кухар, Е. Лібанова, Д. Медведєв, А. Мельник, В. Соболев, Є. Ставрінський та ін. На дослідженнях окремих аспектів функціонування домогосподарств зосереджували свою увагу С. Барсукова, І. Боднар, В. Жеребін, Т. Кізима, М. Литвак, В. Мандибура, Н. Манохіна, А. Олейник, В. Радаєв, А. Романов, Дж. Сакс, А. Сурінов, С. Тютюнникова, К. Чабану та ін.

Разом з тим, незважаючи на наукову і практичну цінність їх напрацювань, у сучасній економічній літературі відсутні комплексні дослідження проблем ефективного виробництва соціальних благ та послуг, соціалізації та гуманізації ринкової економічної системи, забезпечення соціально-економічних потреб домогосподарств України.

Метою статті. Метою статті є теоретичний та емпіричний аналіз рівня забезпечення вітчизняних домогосподарств соціальними благами та послугами, виявлення проблем у даному процесі та пошук шляхів їх вирішення. Для цього необхідне чітке уявлення про об'єкт дослідження, вивчення закономірностей розвитку сектора домашніх господарств, спричинених змінами та новими тенденціями у суспільстві та виявлення проблем у процесі забезпечення домогосподарств важливими соціальними благами та послугами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток домогосподарств України безпосередньо залежить від кількості, якості та ефективності соціальних благ і послуг, що покликані максимально задовольнити певні соціально-економічні, духовні, культурні, громадсько-політичні потреби та інтереси населення.

Теоретичні узагальнення, проведені на основі досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, дозволяють зробити висновок, що базовим фактором, який визначає рівень забезпечення домогосподарств соціальними благами та послугами та сприяє їх повноцінному функціонуванню, є соціально-економічна інфраструктура.

До об'єктів, які мають безпосередній вплив на життєдіяльність і розвиток домогосподарств, можна віднести: заклади охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, освіти, соціального забезпечення, побутового обслуговування; заклади, що належать релігійним, громадським організаціям та політичним партіям, заклади торгівлі та громадського харчування, культури та мистецтва, транспорту та зв'язку; органи влади та місцевого самоврядування; об'єкти лісово-паркового господарства, водо-, газо- забезпечення та інші об'єкти.

Із цього випливає, що серед об'єктів, які мають особливе значення для вітчизняних домогосподарств, слід виділити: комунальне житло, гуртожитки, лікарні, поліклініки, пологові будинки, санаторії-профілакторії, бази відпочинку, загальноосвітні заклади, інтернати, спеціалізовані школи, дитячі садки, пенсійні фонди, громадські та релігійні організації, відділення зв'язку, транспортне забезпечення, водогони, газопроводи, перукарні, майстерні, їдальні, кафе, які належать до комунальної власності, будинки культури, клуби, музеї, культові споруди тощо.

Залучивши статистичні дані та обравши за основу низку індикаторів, розглянемо проблему доступності вітчизняним домогосподарствам соціальних благ та послуг. Зокрема, аналіз показників введення в експлуатацію основних груп об'єктів соціальної сфери впродовж 2009-2012 років показав нестабільність їх розвитку та тенденції до зменшення кількості цих об'єктів з 2011 р. (таблиця 1).

Якщо, показники кількості введених в експлуатацію житлових будинків, дошкільних навчальних закладів та закладів культури та мистецтва впродовж п'яти останніх років постійно збільшувалися, то кількість загальноосвітніх закладів, лікарень, амбулаторій і поліклінік, навпаки, зменшувалася.

Таблиця 1

Введення в експлуатацію основних об'єктів соціальної сфери в Україні впродовж 2008-2012 років

Об'єкти	Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Житлові будівлі, тис. м ² загальної площі		1066,6	1072,2	1079,5	1086,0	1094,2
Загальноосвітні навчальні заклади, тис.		21,0	20,6	20,3	19,9	19,7
Дошкільні заклади, тис.		15,4	15,5	15,6	16,1	16,4
Лікарняні заклади, тис.		2,9	2,8	2,8	2,5	2,4
Лікарські амбулаторно-поліклінічні заклади, тис.		8,8	8,8	9,0	8,2	8,3
Професійні театри та концертні організації, тис.		215	218	223	215	220
Музеї, тис.		478	499	546	570	592

Примітка: розрахував автор на основі [2;3]

Згідно з даними Державної служби статистики України, отриманих з вибіркового обстеження вітчизняних домогосподарств за 2009-2013 роки, значна частка домашніх господарств (у 2013 р. – 39%) недостатньо забезпечена необхідною житловою площею. Разом з тим, переважна більшість домогосподарств (у 2013 р. – 94%) мають окреме житло – окрему квартиру або власний будинок. Постійно зменшується кількість домогосподарств, які мають у власності державне та відомче житло (таблиця 2).

Найбільша частка домогосподарств має двокімнатне або трикімнатне житло - у 2013 р. 36% та 35% відповідно, значна кількість проживає в чотирьох і більше кімнатах (16%), найменше – в одній кімнаті (13%).

Житлова площа майже половини (у 2013 р. – 39%) вітчизняних домогосподарств у середньому по країні нижча санітарної норми (13,7 м² на одну особу), ще більша проблема у великих містах (46%), у сільській місцевості площа майже кожного третього домогосподарства не досягає встановлених стандартів [2; 3].

Характерним явищем є наявність значної кількості зношеного житла. Житло кожного четвертого домогосподарства України було збудоване до 1960 р., у містах – кожного п'ятого, у селах – кожного третього. Житловий фонд 68% домогосподарств був створений у 60-х–80-х роках (71% – міських домогосподарств та 61% – сільських). Відносно нове житло, збудоване у 1991 р. і пізніше, належить лише 8% домогосподарств [2].

Характеристика житла домогосподарств України у 2009-2013 роках

Показник	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
Розподіл домогосподарств за типом житла, %					
окрема квартира	47,7	47,4	48,3	48,1	48,4
комунальна квартира	0,6	0,6	0,5	0,3	0,5
індивідуальний будинок	45,5	45,3	45,3	45,6	45,6
частина індивідуального будинку	3,4	4,0	3,4	3,4	2,9
гуртожиток	2,8	2,7	2,5	2,6	2,6
Розподіл домогосподарств за типом власності їх житла, %					
приватна (приватизоване, куплене) власність	94,2	95,1	95,3	95,2	94,7
державне	3,1	2,3	2,0	1,6	1,7
відомче	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
наймають у фізичних осіб	2,4	2,4	2,5	3,0	3,4
Розподіл домогосподарств за кількістю кімнат у житлі, %					
одна кімната	14,9	14,4	14,2	14,3	13,5
дві кімнати	35,9	36,8	35,0	35,4	35,9
три кімнати	33,5	33,0	35,5	34,7	35,0
чотири і більше кімнат	15,7	15,8	15,3	15,6	15,6
Розподіл домогосподарств за розміром житлової площі на одну особу, %					
до 7,5 м ²	9,6	9,9	9,1	9,3	8,8
7,5 – 9,0 м ²	6,9	6,4	6,4	7,0	6,4
9,1 – 13,65 м ²	25,0	25,5	25,5	24,2	23,8
понад 13,65 м ²	58,5	58,2	59,0	59,5	61,0

Примітка: розраховано автором на основі [3]

Про доступність суспільних благ та послуг домогосподарствам України можна судити, проаналізувавши статистичні дані щодо облаштування їх житла (таблиця 3).

Таблиця 3

Облаштування житла домогосподарств України у 2009-2013 роках

Домогосподарства (%), у житлі яких наявне:	2009	2010	2011	2012	2013
центральне опалення	42,2	41,4	41,6	39,0	38,6
індивідуальна система опалення	35,2	37,3	37,8	40,1	40,9
водопровід	70,7	71,9	73,8	74,3	76,2
каналізація	69,4	70,8	72,4	73,1	75,0
гаряче водопостачання	33,3	32,8	32,5	31,6	32,1
газова колонка	15,3	15,0	15,7	17,0	16,5
централізоване газопостачання	73,6	74,4	75,2	75,9	75,8
балонний газ	16,9	15,7	15,2	13,8	14,0
електроплита підлогова	4,3	4,7	4,9	4,8	5,4
ванна або душ	65,0	66,3	68,0	69,1	71,2
телефон	51,5	51,8	49,8	48,1	43,0

Примітка: наведено за [2]

У 2013 р. центральним опаленням обладнане помешкання 39% домогосподарств, а індивідуальною системою опалення – 41%. Централізованим газопостачанням користується 76% домогосподарств, а 14% – балонним газом. Газову колонку мають 17% домогосподарств, гаряче водопостачання – третина домогосподарств. Водопроводом і каналізацією обладнані помешкання 76% та 75% домогосподарств відповідно. Лише половина домогосподарств у своєму користуванні мають домашній телефон [3].

Суттєвих змін не зазнав і розрив в умовах життя сільського і міського населення. Рівень благоустрою житла міських домогосподарств у 2009-2013 роках залишається вищим, ніж сільських [3].

Найобладнанішим є житло домогосподарств східних областей України – центральне опалення, водопровід, каналізація є у близько 60% домогосподарств Дніпропетровської, Донецької, Харківської областей. Житло домогосподарств Закарпатської, Чернівецької, Кіровоградської та Житомирської областей найменш забезпечене сучасними комунальними зручностями [3].

І хоча впродовж 2009-2013 років частка домогосподарств, житло яких обладнано ванною (душом), водопроводом, каналізацією, централізованим газопостачанням, індивідуальною системою опалення, телефоном, гарячим водопостачанням, постійно збільшується, проблема комфортності умов проживання залишається дуже гострою.

Тенденції щодо доступності домогосподарствам України соціальних благ та послуг можна виявити, проаналізувавши дані проведених у 2008-2012 роках Державною службою статистики України опитувань домогосподарств щодо їх рівня задоволеності своїми житловими умовами (таблиця 4).

За підсумками проведеного у 2013 р. опитування половина домогосподарств в цілому задоволені або дуже задоволені своїми житловими умовами, що на 0,8% більше, ніж у попередньому році. У великих містах, як і у 2012 р., такі відповіді дало 57% домогосподарств, у малих – 51% (у 2012 р. – 49%), на селі кількість таких домогосподарств (41%) залишилася на рівні попереднього року [3].

Таблиця 4

Рівень задоволеності домогосподарств України житловими умовами у 2008-2012 роках

Показники	Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість домогосподарств, тис.		17199,0	17096,8	17050,3	17022,7	16984,1
у т.ч. частка домогосподарств (%), які своїми житловими умовами						
дуже незадоволені		5,0	4,7	5,1	4,1	4,1
незадоволені		15,2	15,0	13,9	13,3	13,1
не дуже задоволені		34,8	34,6	33,1	33,7	33,1
задоволені		43,6	43,7	46,0	47,2	48,1
дуже задоволені		1,4	2,0	1,9	1,7	1,6
Кількість домогосподарств з дітьми, тис.		6497,1	6460,8	6453,2	6450,5	6439,5
у т.ч. частка домогосподарств (%), які своїми житловими умовами						
дуже незадоволені		6,6	6,0	6,4	4,7	4,7
незадоволені		15,2	14,3	14,9	13,9	14,6
не дуже задоволені		37,0	35,8	34,3	35,0	33,2
задоволені		39,9	41,8	42,3	44,9	45,7
дуже задоволені		1,3	2,1	2,1	1,5	1,8
Кількість домогосподарств без дітей, тис.		10701,9	10636,0	10597,1	10572,2	10544,6
у т.ч. частка домогосподарств (%), які своїми житловими умовами						
дуже незадоволені		4,2	4,1	4,3	3,7	3,7
незадоволені		15,2	15,3	13,3	13,1	12,2
не дуже задоволені		33,4	33,8	32,3	32,9	33,0
задоволені		45,8	44,8	48,3	48,6	49,6
дуже задоволені		1,4	2,0	1,8	1,7	1,5

Примітка: наведено за [3]

Важливим показником, що відображає доступність соціальних благ та послуг домогосподарствам України, є рівень освіти населення. Від наявності та кількості загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, якості їх освітньої діяльності прямо залежить доступність освіти та освітній рівень осіб, які входять до складу домогосподарств. Згідно з офіційними даними Державної служби статистики України за 2009-2013 роки простежуються позитивні тенденції щодо освітнього рівня громадян (таблиця 5).

Рівень освіти населення України у 2009-2013 роках

Частка населення (%) у віці 14–35 років з рівнем освіти:	2009	2010	2011	2012	2013
повна вища	19,6	22,2	23,3	25,4	26,9
базова вища	3,5	3,5	3,6	3,4	3,5
неповна вища	15,5	14,5	14,4	14,6	14,1
повна загальна середня	43,5	42,5	42,3	40,0	18,7
базова загальна середня	15,2	11,7	14,5	15,2	21,8
початкова загальна середня	2,5	5,3	1,6	1,1	10,8
не мають початкової загальної та неписьменні	0,2	0,3	0,3	0,3	4,0

Примітка: наведено на основі [3]

Дослідження показало, що у 2013 р. повна вища освіта була у чверті населення у віці 22 роки і старшого (великі міста – у третини, у малих – 23%, на селі – 12%). Базову вищу освіту має 1,4% населення у віці 21 рік і старші, неповну вищу – 21% у віці 20 років і старші. Професійно-технічна освіта була у 22%, а повна загальна середня освіта – у 21% осіб у віці 18 років і старшого, 12% осіб у віці 16 років і старші має базову загальну середню або початкову загальну освіту [3].

Порівняння рівня освіти міського та сільського населення у 2013 р. свідчить, що серед мешканців міст, особливо великих, відсоток осіб з повною, базовою та неповною вищою освітою, як і раніше, значно вищий, ніж серед сільських жителів [3].

Найбільша кількість населення з вищою освітою у Харківській (понад 20%), Одеській та Дніпропетровській (15%) областях. Найбільше людей без початкової загальної освіти та неграмотних проживає у Полтавській та Чернівецькій областях (більше 9%), а також у Волинській та Хмельницькій областях (8%) [3].

На функціонування домогосподарств значно впливають об'єкти охорони здоров'я, які належать до суспільного сектора економіки. Якщо у 2002 р. число лікарняних закладів становило 3,1 тис. одиниць, то у 2012 р. – лише 2,4 тис. Зменшилася кількість лікарняних ліжок: з 465 тис. у 2002 р. до 404 тис. у 2012 р. Позитивним є деяке збільшення кількості лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів з 7,4 тис. у 2002 р. до 8,3 тис. у 2012 р., що відповідає світовим і Європейським підходам до організації надання медичних послуг [2; 3]. На тлі збереження мережі санаторно-курортних та оздоровчих закладів, суттєво (майже у 2 рази) скоротилися місця у мережі дитячих оздоровчих таборів, що зумовлено в основному трьома причинами: демографічною ситуацією, зміною пріоритетів у виборі форм відпочинку, скороченням фінансування, яке значною мірою здійснювалось за рахунок коштів підприємств [2; 3].

Порівняти індикатори потенціалу медичної галузі України з індикаторами результативності дозволяє проведене Державною службою статистики України у 2013 р. опитування домогосподарств, з метою оцінки доступності для населення послуг охорони здоров'я, ліків та медичних товарів. Отже, отримана інформація щодо самооцінки стану здоров'я населення свідчить, що кожна друга особа (у 2012 р. – 49%) оцінює стан свого здоров'я як «добрий». «Задовільним» визнає свій стан здоров'я 40% осіб. Оцінює здоров'я як «погане», так як і у 2012 р., – 9% населення. Найбільша частка населення, яке почувалося погано, спостерігалася серед осіб непрацездатного віку. Порівняння даних результатів з такими ж опитуваннями за попередні роки свідчить про тенденцію до зменшення у 2013 р. кількості членів домогосподарств, які не задоволені своїм здоров'ям і оцінюють його як «погане» [3].

Аналіз суб'єктивних оцінок стану здоров'я міського та сільського населення свідчить, що серед останніх майже в усіх статеві-вікових групах кількість осіб, які відчувають себе добре, вища [3]. Це можна пояснити значно меншим негативним впливом несприятливих екологічних, техногенних факторів і психоемоційних перевантажень, пов'язаних із способом та умовами життя мешканців сучасних міст, особливо мегаполісів.

Для порівняння – у 2013 р. в країнах Європейського Союзу 68% населення у віці 16 років і старші оцінює стан свого здоров'я як «добрий», 22% повідомило, що їх стан здо-

ров'я «задовільний», а десята частина відчувається «погано». В Україні таких осіб у даній віковій категорії 45%, 44% та 11% відповідно [3].

Негативним явищем залишається недоступність медичних послуг. За даними опитування, що провела Державна служба статистики України, частка домогосподарств, які повідомили про випадки неможливості отримання медичної допомоги у 2013 р., склала 22,2% від загальної кількості домогосподарств; це на 7,3% більше, ніж у 2010 р., і є дуже тривожним фактом (таблиця 6).

Таблиця 6

Оцінка доступності домогосподарствам України медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя у 2009-2013 роках

Рік	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
Домогосподарства (%), члени яких:					
упродовж року потребували медичної допомоги, придбання ліків	97,1	97,3	97,5	97,4	97,6
упродовж року не змогли отримати медичну допомогу, придбати ліки та медичне приладдя	20,5	14,9	22,6	16,7	22,2
при потребі не змогли:					
придбати ліки	16,5	11,1	19,0	13,6	17,9
придбати медичне приладдя	2,4	1,1	2,7	1,8	3,2
відвідати лікаря	8,5	6,7	9,7	8,0	11,4
відвідати стоматолога	4,7	4,5	5,6	5,0	7,1
зробити протезування	3,4	3,5	4,5	3,9	4,9
провести медичні обстеження	8,3	5,7	9,9	7,2	11,1
отримати лікувальні процедури	3,9	3,2	5,7	4,1	5,8
отримати лікування у стаціонарі	9,3	3,0	9,7	3,8	10,7

Примітка: розрахував автор на основі [2]

Основною причиною недоступності окремих видів медичної допомоги переважна більшість домогосподарств у 2013 р., як і в опитуваннях попередніх років, вказує занадто високу вартість ліків, медичних товарів, послуг закладів охорони здоров'я. Серед домогосподарств, у яких були особи, що потребували медичної допомоги, але не змогли її отримати, три чверті повідомляє про випадки неможливості придбання необхідних ліків. Залишаються проблеми з доступністю послуг лікарів. У трьох з семи домогосподарств хворі не мали змоги відвідати лікаря. Є випадки недоступності для хворих членів родини необхідного лікування у стаціонарних лікувальних установах. Майже усі домогосподарства вказують, що вимушена відмова від належного лікування спричинена занадто високою його вартістю. При цьому, серед осіб, які перебували на стаціонарному лікуванні, 94% брали з собою до лікарні медикаменти, 82% – їжу, постільну білизну – 67%. Частка осіб, які не брали нічого з перерахованого, становила лише 3% [2; 3].

Аналіз проведеного Державною службою статистики України у 2013 р. модульного опитування домогосподарств щодо доступності окремих соціальних благ та послуг дозволяє зробити висновок щодо поширення серед міських та сільських домогосподарств проявів позбавлення населення можливостей забезпечення не тільки мінімально необхідних фізіологічних потреб, а й потреб, пов'язаних з розвитком особистості та створення належного рівня комфортності існування (табл. 7).

Проведені оцінки показали, що 9% домогосподарств (у 2009 р. – 11%) не мали змоги для щоденного споживання недорогих продуктів харчування та 18% не могли собі дозволити раз на п'ять років оновити за потребою одяг і взуття для холодної пори року (у 2009 р. – кожне п'яте). Суттєва частка домогосподарств (понад 15%) не мали належних житлових умов. Слід зазначити, що, як і у 2009 р., житлова площа 4% домогосподарств не перевищує навіть 5 м² на особу [3].

**Оцінка домогосподарствами України доступності соціальних благ та послуг у 2013 р.,
%**

Ознаки недоступності суспільних благ та послуг	Частка домогосподарств, позбавлених суспільних благ та послуг, %		
	всього	міських	сільських
Харчування та непродовольчі товари			
Неможливість:			
придання найнеобхідніших недорогих продуктів харчування	8,5	8,4	8,8
оновлення за потребою верхнього одягу та взуття один раз на 5 років	18,4	18,6	18,0
Відсутність:			
Телевізора	1,9	1,2	3,5
холодильника	2,6	1,4	5,4
Житлові умови			
Відсутність:			
житла у нормальному стані (наявне житло потребує капітального ремонту)	15,6	14,2	18,6
окремого житла (окремої квартири, індивідуального будинку)	7,7	9,0	4,7
водогону в житлі, нестача коштів для його проведення	20,8	10,0	44,7
туалету зі зливом всередині житла, недостатність коштів для його встановлення	24,7	13,9	48,5
Неможливість:			
своєчасної та в повному обсязі оплати рахунків за житло та необхідні послуги з його утримання	11,8	12,2	11,0
Наявність житлової площі, що не перевищує:			
5 м ² на особу	4,2	4,9	2,8
Охорона здоров'я			
Нестача коштів для оплати необхідних:			
послуг лікаря (крім стоматолога) у медичному закладі (за відсутністю таких послуг на безоплатній основі), аналізів, обстежень, процедур, призначених лікарем	24,0	23,0	26,3
ліків та медичного приладдя, призначених лікарем	26,6	25,8	28,1
лікування в стаціонарі без проведення хірургічної операції або життєво необхідної хірургічної операції та подальшого лікування в стаціонарі (за відсутністю таких послуг на безоплатній основі)	24,0	22,6	27,0
Освіта			
Недостатність коштів для:			
отримання будь-якої професійної освіти	5,2	4,6	6,5
Відпочинок та дозвілля			
Неможливість:			
сімейного відпочинку не вдома, а також не у родичів, щонайменше один тиждень на рік	34,0	35,1	31,5
придбання квитків у кінотеатри (театри тощо) 1–2 рази на рік	13,3	13,9	12,0
Інші блага			
Неможливість:			
отримання допомоги соціальних працівників або послуг соціальних служб	7,8	5,9	12,0
користування навіть невеликої земельної ділянки для сільськогосподарського використання площею до 10 соток	3,9	5,2	1,1
Розвиток інфраструктури			
Відсутність:			
поблизу житла об'єктів роздрібною торгівлі	6,9	3,0	15,6
у населеному пункті закладів, які надають побутові послуги	17,7	4,7	46,7
поблизу житла відділень зв'язку	13,8	6,6	
в населеному пункті закладів культури	12,6	6,5	12,0
поблизу житла медичної установи	13,2	7,2	26,9
своєчасних послуг швидкої медичної допомоги у населеному пункті	17,1	5,5	42,8
поблизу житла дошкільних закладів (дитячих садків, ясел)	2,5	1,4	4,7
регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом з більш розвинутою інфраструктурою	8,7	2,5	22,8

Примітка: розраховано автором на основі [3]

Найсуттєвіші проблеми у забезпеченні домогосподарств соціальними благами та послугами пов'язані з поганим розвитком соціальної інфраструктури, а саме: незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами швидкої медичної допомоги та відсутність поблизу житла медичної установи (99%). Через це потерпає відповідно 17% та 13% домогосподарств (у 2009 р. – відповідно 19% та 14%). Значна частина домогосподарств (понад 18%) не мають поблизу житла закладів, які надають побутові послуги [3].

Гостріше, ніж міські, відчувають недостатній розвиток об'єктів соціальної інфраструктури сільські мешканці. Майже половина сільських домогосподарств потерпали від відсутності закладів, які надають побутові послуги, 43% – від незабезпеченості населеного пункту послугами швидкої медичної допомоги, більше чверті – від відсутності поблизу житла медичної установи, 23% – від відсутності регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом із більш розвиненою інфраструктурою та 16% – від відсутності поблизу житла об'єктів роздрібної торгівлі, 5% – від відсутності поблизу житла дошкільних закладів [3].

Висновки. Аналіз, проведений за обраними індикаторами, лише частково характеризує рівень забезпечення вітчизняних домогосподарств соціальними благами та послугами. Водночас він дав змогу виявити низку суттєвих проблеми, які вимагають розв'язання в рамках функціонування державного та муніципального секторів національної економіки, а саме визначив об'єктивну необхідність модернізації житлового фонду, збільшення витрат місцевих бюджетів на будівництво комунального житла; змін у сфері освіти відповідно європейських вимог; запровадження реформ у системі охорони здоров'я та покращення надання медичних послуг населенню.

Визначення рівня забезпечення населення соціальними благами та послугами та вивчення їх впливу на життєдіяльність домогосподарств неможливо здійснити у рамках однієї статті, детальний аналіз може стати предметом подальших самостійних досліджень. Разом з тим очевидно, що домогосподарства здатні повноцінно виконувати свої функції лише за умови створення ефективного соціально орієнтованого інституційного середовища та скоординованих і чітких дій органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів ринкової інфраструктури, громадських та релігійних організацій, спілок, асоціацій, об'єднань громадян тощо.

Література

1. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: [монографія]. А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», – 2009. – 528 с.
2. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/ru/>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
4. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи: [монографія] / [Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін.]. – Черкаси: Брама – Україна, 2006. – 620 с.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики України [за ред. О. Г. Осауленка]. – К.: ТОВ «Август-Трейд», 2011. – 560 с.
7. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державний комітет статистики України [за ред. О. Г. Осауленка]. – К.: «Август-Трейд», 2012. – 558 с.